

Cuvînt înainte

Fiind o constantă venerabilă a lingvisticii occidentale, cercetarea în domeniul romanisticii a făcut ca de-a lungul timpului să apară numeroase manuale de romanistică, fiecare avîndu-și valoarea sa și propriul rol. Desigur, numărul și nivelul acestora reflectă cu fidelitate intensitatea preocupărilor pe care cercetătorii le au, profunzimea și amplitudinea studierii domeniului. Prezența unor astfel de scrieri complexe reflectă însă și necesitatea existenței lor pentru diacroniști (istorici ai limbii, ai culturii și ai literaturii, filologi, romaniști sau nu), dar și pentru publicul intelectual mai larg. Opțiunea noastră de a traduce un astfel de manual derivă din observarea unei curențe care plasează lingvistica românească în contrast cu cea occidentală, unde nu se înregistrează o scădere severă a interesului pentru romanistică și pentru studierea limbii din perspectivă diacronică, în general. Cu siguranță că lipsa unei preocupări organizate – sprijinite instituțional și fiind parte a unui efort colectiv orientat către cercetarea diacronică a limbii române și a limbilor romanice, urmărind formarea de specialiști în lingvistică diacronică, și orientată către educarea societății, urmărind conștientizarea de către aceasta a existenței și a implicațiilor naturii evolutive a oricărui proces – nu poate fi complinită printr-un (singur) manual. Cu toate acestea, un manual constituie o sinteză și reprezintă un îndemn, se oferă ca depozitar de cunoștințe, metode și instrumente și stimulează interese și capacități. Dintre manualele existente, l-am ales pe acesta nu doar datorită faptului că este cel mai recent, ori pentru calitățile umane și științifice deosebite ale autorului, dar și dintr-un motiv pragmatic.

Trăind și activînd în lumea occidentală, autorul *Manualului* deplînge scăderea interesului pentru lingvistica diacronică, ponderea tot mai redusă a educației și a mentalității centrate pe dimensiunea evolutivă a realității. Constatarea aceasta, care pe autor îl umple de regret, dar îi dă și puternicul imbold de a face ceva pentru remedierea situației – iar pe noi ar trebui să ne umple de teamă, dar și de maxima vitalitate care ar duce către o acțiune de rodnică compensare și de recuperare a timpului pierdut –, este determinantă pentru

modalitățile în care prezenta scriere este concepută, structurată și edificată.

Printr-un șir de particularități date de geneza, concepția, elaborarea și finalitățile sale, *Manualul de lingvistică romanică* al profesorului Martin-Dietrich Glessgen dezvoltă și deține calitățile unui model. Dincolo de chestiunea centrală mai sus menționată, autorul manualului identifică mai multe categorii de necesități care pot fi cuprinse în două mănunchiuri: ale cercetării și dezvoltării domeniului și ale învățămîntului în această direcție (avînd în vedere complexa relație dintre domeniu, studenți, societate – fiecare cu nevoi, deziderate și capacități proprii, dar și date interrelații – și posibilitățile de edificare a celei mai potrivite și eficiente căi de a satisface întregul complex schițat). În acest context, este cît se poate de sugestivă și de relevantă preocuparea autorului pentru constituirea unui sistem epistemologic coerent, care să tranșească diferitele școli naționale de romanistică.

Manualul procură cunoștințe privind teoriile și temele, modalitățile și scopurile ce călăuzesc cercetarea diacronică și pe cea sincronică din cadrul romanisticii occidentale, explicînd tuturor categoriilor de cititori procedee și rezultate, soluții și posibilități, toate de natură să aducă nu doar un plus de cunoaștere în sine a unui complex de fapte și de procese revoluate sau în desfășurare, cît, mai ales, să genereze stimularea aptitudinilor și deschiderilor intelectuale și practice de largă utilitate, deoarece romanistica nu este doar o știință (avînd un obiect de studiu, un instrumentar și metode de cercetare, obiective etc.), ci și o cale de edificare a ființei umane, de integrare a acesteia într-o realitate vie, dotată cu dinamism evolutiv.

Prin accentul pus pe istoria externă a limbilor, lucrarea de față își atinge una dintre componentele dimensiunii diacronice, deoarece ia în calcul factorii care, în modul cel mai firesc, influențează realitatea lingvistică, determinînd-o sau aflîndu-se cu ea în relații de interdeterminare, fiind inextricabil legați de aceasta, împreună constituind, în adevăr, componentele unui organism aflat într-o continuă devenire. În acest fel, scrierea profesorului german depășește calitatea de manual de lingvistică – unul care decupează mai mult sau mai puțin realist limba din contextul viu în care aceasta concrește – aducînd analizele din cercul descriptiv și static în sfera vie a dinamicii.

Pentru studenți, întregul modul teoretico-introductiv (lingvistică generală, sociolingvistică, lingvistică istorică, istorie externă și filologie), uneori compact, alteori distribuit – dar care în mod chibzuit străbate lucrarea hrănind-o, este util în mod hotărîtor deoarece prezintă fundamentele științifice ale lingvisticii, pînă la nivelul detaliilor semnificative și relevante, indispensabile bunei stăpîniri a domeniului, operării în cadrul acestuia la un nivel calitativ superior. Pentru toate categoriile de cititori mai puțin specializați în domeniu, acest modul procură, pe deplin și la nivel rezonabil, înțelegerea capacităților și a valențelor pe care lingvistica le are în a genera înțelegerea largă și filozofică a lumii, de a contribui la acțiunea concretă și pragmatică a ființei umane în realitatea astfel pătrunsă.

Chiar dacă o parte a valorii *Manualului* decurge din modalitatea în care acesta este conceput (fiind bogat, doct, cult, științific, dar și avînd raționamente și explicații convingătoare și impecabile, vioiciune în expunere), cititorul va cîntări singur și va discerne în consecință asupra aserțiunilor renumitului romanist, referitoare la feluritele chestiuni de știința limbii, pe care le prezintă și dezbate, la intuițiile și credințele sale privitoare la multe dintre procesele istorice și lingvistice pe care le abordează. Autor sau cititor, profesor sau student, specialist sau doar trăitor în lume, în fața lipsei datelor istorice dotate cu atributul certitudinii conferite de documentele sau de relatările istorice de încredere și verificate, fiecare devine un interpret care manevrează elementele disparate în funcție de anumite credințe, accentuează sau estompează felurite aspecte, supralicitează sau trece sub tăcere altele, urmînd construcția pe care, *ab initio*, o avea în minte sau reconfigurînd-o așa cum decurge din pluscunoașterea procurată de *Manual*.

În ceea ce privește stilul și anumite elemente de conținut, cititorul va socoti cum crede situațiile în care autorul își întrerupe discursul științific, schimbă catedra profesorală cu tribuna celui implicat rațional și afectiv în viața socială, dispus fiind să își exprime cu dărnicie propriile opinii cultural-mentale, în cadrul unor judecăți evidente sau estompat sentențioase. De altfel, lucrarea profesorului Martin-Dietrich Glessgen conține destule elemente care arată că atît *Manualul*, cît și autorul se adresează în primul rînd studenților săi din lumea romanică occidentală, în special celor de limbă franceză – lucru care nu-l scutește de la a-i îndemna constant

către continuarea cu seriozitate a unor cercetări începute și mai departe duse de cele mai ilustre nume ale romanisticii europene. O astfel de necesitate și un astfel de efort ar trebui, probabil, înțelese și asumate și în spațiul românesc.

*

Folosind nivelul formal al originalului urmat, traducerea de față încearcă să redea cu fidelitate conținutul conceptual al textului. Unele exemple folosite în traducerea de față nu există în textul original, fiind introduse de către traducător. Diferit de dorința autorului – care a oferit traducătorului toată libertatea și l-a îndemnat să populeze versiunea românească cu astfel de exemple – traducătorul a încercat să reducă la minimum aceste exemple, folosindu-le exclusiv în caz de strictă necesitate, din perspectiva înțelegerii textului, și numai acolo unde, prin natura lor, acestea nu puteau aduce cu sine posibilitatea unei controverse lingvistice, istorice sau metodologice.

Posibilitatea reconstruirii în limba română a nivelului conceptual, prin urmarea cu ridicată fidelitate a nivelului formal, nu a fost sprijinită de caracterul comun romanic al limbilor franceză și română, de experiența ori de alte însușiri ale traducătorului. Fiind vorba despre un text subsumat stilului științific, am făcut o observație pe care o împărtășim cititorului: aproximativ două secole de exercițiu, în care structuri ale limbii franceze au constituit principalul model de creare a structurilor aspectului literar românesc, au făcut ca acesta din urmă (încă destul de permisiv și de maleabil în sine, mult prea suferind din lipsa neologizării – mai ales interne – datorită exageratei reticențe a custozilor limbii) să fie caracterizat de suplețea naturală în măsură să îi permită acomodarea la structurile unei limbi cu care s-a aflat în contacte culte, precum și apetența pentru achiziții formale și expresive dinspre aceasta. În fapt, aspectul cult al limbii române conține mult mai multe structuri și modalități de exprimare datorate limbilor franceză, engleză și germană decât am fi dispuși să recunoaștem. Traducătorul istoric al limbii nu are cum să nu observe identitatea dintre structurile românești și cele străine, ori urmele evidente ale tiparelor-model, prin care acest aspect redă adesea felurite conținuturi conceptuale. Totodată, el nu are cum să creadă în dezvoltarea independentă a acestora. În realitate, activitatea de

traducere a secolelor al XVI-lea și al XVII, apoi cea din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, precum și contactul viu dintre învățații români ai secolelor al XIX-lea și al XX-lea, cu limbile culte ale Occidentului, au modelat definitoriu aspectul cult al limbii române, desigur, potențîndu-i, iar nu anulîndu-i moștenirea și virtualitățile romanice – care, de altfel, nici nu pot intra într-o astfel de discuție. Dincolo de acest aspect, însă, în măsura în care sistemul i-o permite, limba română literară, mai ales cea de la folosită în discursul științific scris, prezintă, în special cu limba franceză, elemente nu doar de compatibilitate, ci și de imitare a modelului.

*

Un ultim aspect care credem că necesită o mențiune se referă la o chestiune de interes pentru cititorul român: care este tratamentul limbii române în acest *Manual*?

Există în *Manual* aserțiuni referitoare la formarea și la evoluția poporului român și a limbii române, aflate în dezacord cu opiniile istoricilor și ale istoricilor limbii române, cu opinia încetățenită în rîndul actualilor romanici de la nordul Dunării, vorbitori ai limbii române.

Unele afirmații ori concluzii – de nuanță sau esențiale – nu par fi ulterioare vreunei urmăriri a cercetărilor din lingvistica românească, fiind lipsite de argumente ce ar deriva din cunoașterea acestor cercetări (nu spunem a concluziilor pe care cercetătorii români le-au extras din acele cercetări). Alte aserțiuni pot chiar provoca gîndul că ar fi tendențioase, mai ales atunci cînd nici tonul nu pare a fi imparțial.

Probabil că, în general, nativul român nu acceptă sau ajunge la disonanțe cognitive dacă se confruntă cu idei care susțin că limba română nu provine dintr-un dialect primar al latinei, că migrația și variația spațială, prin nomadism și transhumanță, au constituit dominantele acelei populații romanice, că spațiul medieval românesc era multicultural și multilingual, că limba română datorează influenței slave cel puțin tot atît material lexical cît engleza latinei, că interferențele gramaticale îndepărtează limba română de tipul romanic clasic, iar caracterul romanic al românei s-ar datora parțial relatinizărilor și refrancizărilor din secolul al XIX-lea, ori că latina din Dacia a fost abandonată, precum în provinciile care nu s-au

romanizat, astfel încât actualii locuitori de la nordul Dunării pot ajunge să își pună nedumerita întrebare: românii sînt romanici ori sînt doar o populație care vorbește o limbă romanică?

Orice aparență ar lua acestea în mintea și sub ochii cititorului român – o spunem ca unul care a fost încercat în mod repetat și cu acuitate de o gamă largă de stări –, sîntem pe deplin încredințați că autorul *Manualului* nu poate fi privit cu reproș pentru lucruri pe care, de-a lungul timpului, chiar unii autori români le-au susținut cu superficialitate, intuitiv, pe baza unor pseudoraționamente, prea adesea sumare și, categoric, fără argumente științifice valide. Chiar dacă astfel de afirmații pot aparține oricui din afara spațiului românesc, în fapt, ele ni se datorează. Cercetătorii străini nu pot vorbi în deplină cunoștință de cauză despre lucruri pe care știința românească nu a avut răbdarea de a le lămuri (cu date, argumente și raționamente fundamentate științific, acceptabile pentru întreaga comunitate științifică internațională), pentru toată lumea și în cel mai așezat mod. Probabil că, mai ales pentru lingvistica istorică românească, astfel de situații nu constituie decît necesarul impuls către analiza obiectivă, negrevată de mize și susceptibilități și, mai ales, indiferentă tocmai la critica partizană, mai avantajată, mai eficientă și mai productivă atunci cînd are a comenta jumătăți de adevăruri convenabile (românilor), decît atunci cînd se confruntă cu dovezi irefutabile și adevăruri mai puțin convenabile (românilor).

După cum este firesc pentru un manual de romanistică, limba română și unele elemente de istorie a românilor apar aici cu diferite privilejii. Din motive obiective, tratamentul și ponderea de care beneficiază diferitele limbi romanice nu pot fi egale. Cunoscînd acest lucru, cititorul român s-ar aștepta ca segmentul românesc să fie mult mai bine reprezentat, știut fiind că, prin caracterul ei aparte, prin particularitățile ei determinante, prin efectele multora dintre factorii care-i conferă identitate și individualitate, limba română contribuie într-un mod unic la concertul limbilor romanice. Probabil că, de exemplu, tratînd și folosind, într-o astfel de lucrare, limbile franceză, italiană, portugheză și română, dar omițîndu-se spaniola, imaginea obținută ar fi mai puțin densă, multe date concrete și elemente de nuanță pierzîndu-se. Cu certitudine, însă, că acea imagine ar fi mai completă decît dacă din șirul acelor limbi româna ar lipsi. Prin neprezentarea unei limbi romanice (chiar și de importanța spaniolei)

pierderea nu ar fi decît cantitativă, aproape nimic din ceea ce este esențial și definitoriu pentru formele de existență ale latinei populare de după secolul al V-lea nefiind astfel pierdut. În adevăr, datorită interrelaționării dintre ele, principalele limbi romanice occidentale nu procură, una în raport cu alta, decît date cantitative și, desigur, elemente de aspect, nuanțări și particularisme care evidențiază irizările diferitelor aspecte regionale ale latinei populare, așa cum au fost ele fecundate de condiții extralingvistice ușor diferite. Firește, pentru mintea umană este mult mai lesne de cuprins, de ordonat și de tratat un astfel de complex, relativ unitar, diferențiat în sînul său la nivel de nuanță, corespondențele, concordanțele și variațiile între limite lejere oferind minții confort. Imaginea lumii de limbă romanică, însă, nu poate fi deplină și completă tocmai datorită lipsei limbilor care au avut posibilitatea de a apărea și de a evolua în alte cadre decît cel majoritar. Alături de insula retoromană, însă la o cu totul altă scară, româna este singura limbă romanică de natură să contribuie definitoriu la conturarea imaginii reale a complexului romanic, una care, pe alocuri, lezează concertul corespondențelor și concordanțelor din Romania continua, dar oferind o imagine mai apropiată de realitatea romanice primitive. Româna are lipsuri pe care nici o altă limbă romanică nu le are și deține elemente pe care, iarăși, nici o altă limbă romanică nu le prezintă; în raport cu celelalte limbi, româna nu doar pierde material, structură și funcționalitate romanică, dar și oferă aceleași lucruri, iar – diferit de cum cred mulți dintre romaniști – acest fapt nu se datorează influențelor neromanice din istoria ei, ci păstrării de timpuriu a unora dintre componentele ei moștenite din latină, în conjuncție cu particularitățile evoluției sale.

În general, limba română se bucură de puțină atenție printre romaniștii de astăzi, iar locul pe care aceștia i-l acordă este unul mai degrabă marginal. Indiferent de locul pe care românii cred că limba lor îl deține, de drept și în mod obiectiv, printre limbile romanice, o astfel de lucrare (una destul de ponderată, de altfel, în astfel de considerații, dar reflectînd cu fidelitate ceea ce cred și scriu romaniștii, nu ceea ce pot ei rosti cu generoasă eleganță, în cadrul unor discuții private cu lingviștii români) are marele merit de a arăta că locul pe care știința romanisticii îl acordă limbii române este acela pe diacroniștii români, la capătul unor cercetări serioase, aprofundate și aplicate, reușesc să îl obțină prin propriul efort științific. Privind la

calitatea și la cantitatea de lucrări pe care celelalte mari limbi romanice (franceza, italiana, spaniola) le-au generat printr-un astfel de neabătut travaliu, și privind apoi la monografiile, corpusurile de texte, gramaticile și dicționarele pe care lingvistica românească le-au produs, putem recunoaște că, deși privirile romanisticii occidentale pot fi tendențioase, nedrepte sau răuvoitoare, propriul dezinteres pentru lămurirea istoriei limbii române este de natură și în măsură să justifice lacunele de cunoaștere ale celor care se pronunță cumva asupra istoriei poporului și a limbii române.

Alexandru Gafton